

ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΕΠΙΚΡΑΝΘΗ
Ἡ Ἑλένη τῆς Καρπασίας

Ο τίτλος είναι δάνειο από το μεσαιωνικό χρονικό του Λεόντιου Μαχαιρά «Ἐξήγησις τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου, ἢ ἴποια [εξήγησις] λέγεται Κρόνακα, τουτέστιν Χρονικόν». Ακολουθεῖ το σχετικό παράθεμα:

§4. –Ὄταν ἐστράφην ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπὲ τὴν εἰδωλολατρείαν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ μέ ὄσους εἶχεν εἰς τὴν Ρώμην, τότε ἐπῆρεν ὀρισμὸν ἢ ἀγία δέσποινα Ἑλένη ἢ μητέρα του ἀπὲ τὸν υἱὸν τῆς νὰ πάγη νὰ γυρεύσῃ τὸν τίμιον σταυρὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ ἦρτεν πρὸς τὴν ἀνατολήν, καὶ ἦρτεν εἰς τὴν Κύπρον, καὶ ἐπέζησεν πρὸς τὴν Λεμεσὸν καὶ ἦυρεν τὸ νησὶν ἔρημον, καὶ πολλὰ ἐπικράνθη θωρῶντα τὸ τόσον ὁμορφον νησὶν καὶ ἦτον ἔρημον.

*ΒΙΒΛΙΟ 1ο (§1-89):
ΕΙΣΑΓΩΓΗ (309-1359 μ.Χ.)*

ΝΕΦΕΛΗ / ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου, ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΕΠΙ-
ΚΡΑΝΘΗ - Η Ελένη της Καρπασίας

*Η ιστορία είναι εμπνευσμένη από μαρτυρίες της Ελένης
Φωκά, από πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα, ωστόσο
περιλαμβάνει πολλά στοιχεία μυθοπλασίας. Οποιαδήποτε
ομοιότητα σε πρόσωπα, γεγονότα και καταστάσεις μέσα
από τη μυθοπλασία αυτή είναι απολύτως συμπτωματική.*

Φιλολογική επιμέλεια: Μαρία Παπαλεοντίου
Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας

Επικοινωνία με τη συγγραφέα: evridikipp@cytanet.com.cy

1η έκδοση, Αύγουστος 2024

ISBN: 978-960-504-372-8

Για την ελληνική έκδοση:
© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Ευρ. Περικλέους-Παπαδοπούλου

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 - fax: 210 3623093
www.nefelibooks.com

Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου

ΚΑΙ ΠΟΛΛΑ ΕΠΙΚΡΑΝΘΗ

Η Ελένη της Καρπασίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
ΑΘΗΝΑ 2024

ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ

Ποίηση

- Κι η Κερύνεια μια ανοικτή πληγή*, Λευκωσία 1982.
Υστερόγραφα, Λευκωσία 1985.
Χωρίς ήρωες, Λευκωσία 1985.
Ανακάλυψαν - Τα Ποιητάρικα, Νεφέλη, Αθήνα 1999.
Η παρέα του Αρτέμη, Λευκωσία 2000.
Et Kerynia une plaie ouverte, Institut d'Études Néo-Helléniques de Paris, Éditions Praxandre, Νανσύ 2002 και επανέκδοση 2003.
*Χώρας ιστόρηση, Νεφέλη, Αθήνα 2005 (Κρατικό Βραβείο Ποίησης Κύπρου 2005).

Διηγήματα

- Poèmes et Récits*, Institut d'Études Néo-Helléniques, Éditions Praxandre, Νανσύ 2005.

Μυθιστόρημα

- **Ως αληθώς - η ζωή της Χαρίτας Μάντολες*, Νεφέλη, Αθήνα 2014 (Βραχεία Λίστα Κρατικών Βραβείων Κύπρου 2014).

Έρευνα

- Ο Ζωγράφος Κώστας Στάθης*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 2010.

Θεατρικά

- Το άλλο μισό του ουρανού*, Νεφέλη, Αθήνα 1994 (Βραβείο Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου για ανέκδοτο έργο 1992).
Φεγγάρι μην κλαις, Νεφέλη, Αθήνα 1996 (Έπαινος Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου για ανέκδοτο έργο 1994).
Η σιωπή είναι παράξενη απόψε, Νεφέλη, Αθήνα 2003.

- Το τρακτέρ*, Λευκωσία 2004 (Πρώτο Βραβείο Διαγωνισμού Εβδομάδας Θεατρικής Γραφής Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Πολιτιστικές Υπηρεσίες και Θέατρο ΕΝΑ).
Ανδρόνικος ή ο Ζωγράφος, Λευκωσία 2006 (Έπαινος Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου).
Φίλα με μην ξημερώσει, Λευκωσία 2008 (Πρώτο Βραβείο Διαγωνισμού Εβδομάδας Θεατρικής Γραφής Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Πολιτιστικές Υπηρεσίες και Θέατρο ΕΝΑ).
Ο καιρός των καταιγίδων, Λευκωσία 2009 (Έπαινος Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου).
Εκεί που σμίγουν οι ωκεανοί, Λευκωσία 2013.
Στην εποχή της καραντίνας, Λευκωσία 2020.
Φωτεινή, Υπουργείο Πολιτισμού Κύπρου (Πρόγραμμα «Πολιτιστική Αποκέντρωση 2022» - Εκατό χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή), Λευκωσία 2022.
Αερούσα, Διεθνές Φεστιβάλ Λευκωσίας - «The 24 Hour Plays: Cyprus», Λευκωσία 2023.

- * Τα ποιήματα στην κυπριακή διάλεκτο στο βιβλίο είναι της συγγραφέως από την ποιητική της συλλογή *Χώρας ιστόρηση*.
** Απόσπασμα από το *Ως αληθώς* περιλαμβάνεται στις σελίδες 540-541 της παρούσας έκδοσης.

Η Ελένη Φωκά με τους εγκλωβισμένους μαθητές της –
Δημοτικό Σχολείο Αγίας Τριάδας Καρπασίας, 1993.

(Φωτογραφία του αμερικανού αξιωματούχου
των Ηνωμένων Πολιτειών Nicholas Clay)

Δαμαίστες νάκρες των νακρών,
στην τέλειωση της γης μας,
'δά που ζυάζουν την ζωήν
μονόπαντα οι αθρώποι,
επέξεψεν ο χάροντας
τζ' αροθυμούν οι τόποι.

Η ερμηνεία των λέξεων της κυπριακής διαλέκτου δίνεται στο Γλωσσάρι που βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου (σ. 573), και το οποίο βασίστηκε κυρίως στο Λεξικό του Κ. Γ. Γιαγκουλλή Θησαυρός της μεσαιωνικής και νεότερης κυπριακής διαλέκτου (Λευκωσία, 2014).

Η ΕΛΕΝΗ δεν βολεύτηκε στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου, δεν ήθελε να βουλευτεί· αυτή η λέξη καθόλου δεν της ταίριαζε. Δεν κοίταξε έξω από το παράθυρο, δεν ήθελε τη λιτανεία στο αποστραγγισμένο τοπίο του χωριού. Κι ο κυανόκρανος οδηγός των Ηνωμένων Εθνών, λες και το 'κανε επίτηδες ή είχε χάσει τον προσανατολισμό του, αφού δεν είχε να πάρει άλλον επιβάτη –η όλη αποστολή του άσπρου land rover της Ειρηνευτικής Δύναμης μονάχα γι' αυτή– χωρίς λόγο κι αφορμή έκανε έναν γύρο το σχολείο· το σχολείο της. Ένας στεναγμός τής ξέφυγε, χωρίς να γυρίσει το κεφάλι. Οι αντιστάσεις αδύναμες από την αρρώστια, τα μάτια της ψυχής ορθάνοικτα είδαν τα παιδιά βουβά στην αυλή, και πολλά επικράνθη η Ελένη. Το αεράκι, τέλη Μάη μήνα, ανύπαρκτο να δροσίσει τη στιγμή και την καταιγίδα που άπλωνε άρκαστη στα μέσα μονοπάτια της κατοχής της.

Τα καφενεία στεγνά από ανθρώπους, χωρατά, αλληλοπειράγματα, «Πιάσε έναν βαρύ γλυκύ και όχι, ρε Προκόπη». Όλα αποξηραμένα κι άδεια, ενώ μια σουβλιά –ίδια με κείνη στο στομάχι– να τη ζορίζει εδώ και μήνες. Έφυγε η Ελένη για τις ελεύθερες περιοχές, να απελευθερωθεί από τους πόνους του κορμιού και να επιστρέφει πίσω στην κατεχόμενη γη της.

Δεν ήθελε πια καμιά σύγκριση με αποχαιρετισμούς αλλοτινών εποχών, με γιορτές και πανηγύ-

ρια, Σήκωσες, Καθαρά Δευτέρα, Ανάσταση, Δεκαπενταύγουστα, βαφτίσεις, ονομαστικές εορτές· και τα εννιά παιδιά του Λύσανδρου και της Λουτσίας ταμένα σε αγίους. Όλο και κάποιος θα γιόρταζε, και νά τα πρόσφορα τα ζυμωτά στις εκκλησιές τριγύρω του χωριού, και νά τα εορταστικά τραπέζια στην άπλα του σπιτιού τους ή στην αυλή, ανάλογα με την εποχή. «Στο καλό, στο καλό! Να ξανακοπιάσετε. Χαιρετίσματα σε όλους; Οι «όλοι» χάθηκαν. Το μυαλό ανάμεσα σε συμπληγάδες, η αγανάκτηση συσσωρευμένη παρέα με τον φόβο, από το διπλό έγκλημα· πραξικόπημα, εισβολή. Η καρδιά της το Ξερε. Όπου κι αν ακουμπούσε το βλέμμα, καρφί πυρούμενο η κατοχή. Ανατρίχιασε στη λέξη που μόλις πρόφερε. Νεκροί οι τόποι κι οι άνθρωποι ερείπια.

Πήρε μια ανάσα η δασκάλα από τις αναμνήσεις που δεν κουμάνταρε το μυαλό της, μα δεν άπλωσε στο πίσω κάθισμα να αναπαυτεί. Κρατήθηκε από το χερούλι της θέσης όπου ακουμπούσε το κεφάλι του ο κυανόκρανος. Το χέρι της κρατούσε επιτέλους κάπου στέρεα, κι ένωσε ανακούφιση και μια ανεπαίσθητη –μια τόσο δα αμυδρή– ασφάλεια, ανεξήγητη για τη στιγμή, τη θλίψη της παράνοιας, το αβέβαιο του ταξιδιού, την πρόσκαιρη αποκοπή από τα δεινά.

Αποβραδής είχε παρακαλέσει τον συγχωριανό της Σαββή Λιασή να την πάρει στο Ριζοκάρπασο το επόμενο πρωί. Γιορτή του Αγίου Συνεσίου ξημέρωνε και γιόρταζε η εκκλησία στην κωμόπολη· 26 του Μάη ήτανε, του 1997. Ο Λιασής ήταν από τους λίγους που

είχαν πια αυτοκίνητο στην Αγία Τριάδα. Τα άλλα είχαν κατασχεθεί από τον κατοχικό στρατό και τους αγριεμένους εποίκους. Ούτε λεωφορείο της γραμμής υπήρχε· το άρπαξαν και το οικειοποιήθηκαν κι εκείνο. Οι έποικοι κι ο στρατός του Αττίλα ήταν απόλυτοι άρχοντες του φόβου και της τρομοκρατίας που έσπερναν στο πέρασμά τους και ενεργούσαν κατά τα θέλω τους. Είχε ζητήσει η Ελένη να την πάρει στον Άγιο Συνεσίο, να προσκυνήσει. Μια φώτιση χρειαζόταν, δύναμη και στήριξη, για να αντέχει τα κακά της υποδούλωσης, και τη ζητούσε πάντοτε από τους κατάσπαρτους τοπικούς μα και ξένους αγίους που κατοικούσαν στη Χερσόνησο της Καρπασίας.

Ή πολυτούρκα ο Λιασής πήγε στο σπίτι της Ελένης, μαζί με δυο κυανόκρανους των Ηνωμένων Εθνών, έναν άντρα και μια γυναίκα, που της παρέδωσαν την επιστολή που έστειλε προσωπικά για κείνη ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Λιασής μιλούσε εγγλέζικα και τούρκικα κι έκανε τις διαμεσολαβήσεις για διευκολύνσεις των συγχωριανών του, να μπορούν να διακινούνται στο Νοσοκομείο της κατεχόμενης Αμμοχώστου αλλά και στα διπλανά χωριά, όταν πια –μετά από χρόνια– το επέτρεψε αυτό ο κατακτητής. Διαμεσολαβούσε σε Ηνωμένα Έθνη, Ερυθρό Σταυρό και κατοχικές αρχές του ψευδοκράτους. Όμως οι διαδικασίες, χρονοβόρες και στενάχωρες, δεν γίνονταν πάντοτε αποδεκτές από τους «αφεντάδες». Πήρε την επιστολή η Ελένη, την κράτησε για ώρα στα χέρια της κι ένωσε παράξενα που της έγγραψε ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

«Τούτον που αιτήθηκες, Ελένη, 'πού τζαιρόν στες κατοχικές αρχές τζαι δεν εγίνην κατορθωτόν, γίνεται σήμερα» της είπε ο Λιασής.

«Γιατί; Γιατί, θκειε-Σαββή, 'εν εγίνηκεν δεκτή τόσον τζαιρόν η αίτησή μου; Γιατί;»

Το ρωτούσε, άραγε, πραγματικά αυτό η Ελένη; 'Η ήξερε το γιατί βαθιά μέσα της πολύ καλύτερα από εκείνον που ρωτούσε, μα δεν το αποδεχόταν; Και ξαναρώτησε τον Λιασή: «Γιατί;»

«Για όσα εσού αρνήθηκες να δεχτείς τζαι να συν-θηκολογήσεις με τον κατακτητήν, εχρειάστηκεν τού-τη η άλλως πως διαδικασία 'πού το επίσημον κράτος μας» της είπε εκείνος. «Είμαστε στην σκλαβικιάν, Ελένη, 'έ το γιατί» συμπλήρωσε μαραζωμένος. «Εί-μαστε στα όερκα των καταραμένων. Διάβασ' την επιστολήν να κόβουμεν δρόμον, κόρη μου».

Η Ελένη κρατούσε στα χέρια της την επιστολή με το λογότυπο της Κυπριακής Δημοκρατίας στην κορυφή της σελίδας και την υπογραφή του Προέ-δρου με μπλε μελάνι στο κάτω μέρος. Σκέφτηκε πως οι δικοί της μαθητές δεν ήξεραν ότι υπήρχαν πένες απορροφητικές με αυθεντικό μελάνι. Πού τέ-τοια πολυτέλεια για τα παιδιά μέσα στη σκλαβιά τους! Αναστέναξε απανωτά, όχι για το μελάνι – τούτο ήταν το πρόσχημα– μα για όσα έκαιγαν τα παιδιά σ' εκείνη την τρυφερή ηλικία. Διάβασε με-γαλόφωνα την επιστολή πολλές φορές ακόμη, και ένωσε ταυτόχρονα την ύπαρξη της Κυπριακής Δη-μοκρατίας στέρα και δυνατή· κάτι που δεν υπήρχε σαν αντίβαρο στην από κει μεριά την κατεχόμενη.

Ανεπαίσθητα χαμογέλασε με πίκρα αλλά και ικα-νοποίηση μαζί.

Λευκωσία, 26 Μαΐου 1997

Κυρία Ελένη Φωκά,

Επήρα την επιστολή σας, ημερομηνίας 25 Μαΐου 1997, και εκφράζω τη συμπάθειά μου για την κα-τάσταση της υγείας σας.

Σε απάντηση, επιθυμώ να σας πληροφορήσω ότι έκανα όλες τις δέουσες ενέργειες, για να σταλεί ασθενοφόρο των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο θα συ-νοδεύει ο Επίτροπος Προεδρίας για ανθρωπιστικά θέματα κ. Τάκης Χριστόπουλος, για να σας μετα-φέρει στις ελεύθερες περιοχές για ιατρικές εξετάσεις και την κατάλληλη θεραπεία. Η γνώμη μου είναι ότι πρέπει να έρθετε στις ελεύθερες περιοχές και, όταν αποθεραπευθείτε πλήρως και οι γιατροί σας το επιτρέψουν να ταξιδέψετε, θα προβώ και πάλιν στα απαραίτητα διαβήματα, για να επιστρέψετε στην Αγία Τριάδα.

Η επιστολή σας προς τον Feissel έχει ήδη δοθεί.

Φιλικά

(Γλαύκος Κληρίδης)

Πρόεδρος της Δημοκρατίας

«Υπάρχει ακόμη ελπίδα!» μονολόγησε η Ελένη.

Κι έτσι, μεταξύ στεναγμού και αδιεξόδου αλλά και με δέος και ευλάβεια μαζί, άρχισε από μέσα της να επικαλείται τη χάρη και βοήθεια των αγίων·

Άγιος Φίλωνας, Άγιος Θέρισσος, Άγιος Συνέσιος – πάντοτε με αυτή τη σειρά τούς φώναζε– Σωζόμενος, Αυξέντιος, Πολυχρόνιος, Δανέλλης, Γεώργιος Σακκάς, Γεώργιος του Μεσοβουιού. Και χωρίς ανάσα, σαν να απάγγελνε ποίημα σε εθνική γιορτή, έπιασε την Παναγία της Κανακαριάς, της Συκάς και της Αφέντριας, την Παναγία Δαφνώντα και την Ελεούσα. Ακολουθούσαν οι Αγίες Σολομωνή, Μαύρη, Φωτεινή, κι άφηνε για το τέλος τις αδερφές Αγίες Μαρίνα, Φωτού, Παυλού που ήταν συντοπίτισσές της αγίες, και τέλειωνε με τον Απόστολο Ανδρέα και την Αγία Τριάδα που ιδιαίτερα αγαπούσε και τους είχε βοήθειά της.

Ξανάρθε στον λογαριασμό η Ελένη· μια παρένθεση έκανε μες στην παρένθεσή της. Κι έκανε επανειλημμένα τέτοιες παρενθέσεις. Καμένος ο νους λοξοδρομούσε σε κάθε σπίθα αναφοράς στα γεγονότα που αιμόσταζαν. Κρατώντας την επιστολή στα χέρια της, γονάτισε βορειοανατολικά προς το μέρος του Μεγάλου Μοναστηριού του Αποστόλου Ανδρέα, προστάτη της Καρπασίας κι ολόκληρου του νησιού. Άρχισε να ψάλλει το τροπάριο «Ὡς τῶν Ἀποστόλων Πρωτόκλητος, καὶ τοῦ Κορυφαίου αὐτάδελφος, τῷ Δεσπότη τῶν ὄλων Ἄνδρᾶ ἰκέτευε, εἰρήνην τῇ οἰκουμένῃ δωρήσασθαι». Εκείνο το «εἰρήνην δωρήσασθαι» το επανέλαβε ξανά και ξανά, λες και κόλλησαν τα λόγια στα χείλη, για να συμπληρώσει στο τέλος «καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος».

«Παρασύρουν με οι σκέψεις τζαι χάννουμε, θκειε-Σαββή, τζαι χάννω τον προσανατολισμόν μου».

«Έσεις δίτζιον, κόρη μου» της είπε εκείνος.

Έκανε τρεις φορές απανωτά τον σταυρό της, σηκώθηκε με δυσκολία από κάτω και ξαναδιάβασε την επιστολή. Η υπόσχεση του Προέδρου ξεκάθαρη: «Κυρία Ελένη Φωκά, μόλις αποθεραπευτείτε, θα επιστρέψετε στην κατεχόμενη Αγία Τριάδα». Ο λόγος στέρεος και πειστικός.

Παρ' όλη τη δυσπιστία της πήγε να πει «εντάξει» στον Λιασή, μα την αντίκοψε η Βασίλα, η ξαδέρφη της, που ήταν από ώρα εκεί κι άκουσε την Ελένη που διάβαζε την επιστολή. Είχε πει από καιρό η Ελένη στην ξαδέλφη της: «Άμαν δεις πως κάποιος έρκεται προς τα 'δά, μέν μ' αφήνεις μόνην μου». Απομακρυσμένο και μοναχικό το σπίτι της Ελένης, χωρίς γείτονες και γειτονιά, είχε απόσταση από τα άλλα σπίτια του χωριού. Εμπιστοσύνη καμιά, η κατοποίηση από τους ατίλεις καθημερινή σε όλα τα σπίτια των συγχωριανών. Μοναξιασμένη η Ελένη και απροστάτευτη χρειαζόταν τη συμπαράσταση της ξαδέρφης της. Όχι πως εκείνη είχε κανέναν στο σπίτι της να την προστατεύει· μονάχη ζούσε. Μα η μια νοιαζόταν την άλλη σ' εκείνες τις φρικτές εποχές.

«Μέν πιστεύεις σε κανέναν, ρα Ελένη. Εξιγράψαν μας, εξηχάσαν μας 'ποδά θαμμένους μες στους αναθμεματισμένους τους έποικους τζαι τον στρατόν, που μας θανατώνουν ούλλοι τους κάθε μέρα τζαι σειρόττερα».

«Ούλλοι πάσιν τζαι στρέφονται, κόρη Βασίλα. Εγιά γιατί να μέν ι-στραφώ τούτην την φοράν;» της απάντησε η Ελένη, χωρίς χρώμα στη φωνή της.

«Οι άλλοι έν' οι άλλοι, εσού είς' εσού!» επέμενε η Βασίλα.

«Εγιά είμαι εγιά... εγιά... ποια είμαι εγιά που τα έβαλα με τον δυνάστη;»

«Ρωτάς με να σου πω, ρα Ελένη; Έν ηξέρεις, οξά να σου τ' αθθυμήσω; Ένεν εσού που αρνήθηκες την μαυροσκότεινην την ταυτότηταν του φευτο-Ντενκτάς; Ένεν εσού που αρνήθηκες να πκιάσεις την άδειαν του αυτοκινήτου 'που τον Ντενκτάς; Ένεν εσού που 'εν εδέκτης να μοιραστεί το γήπεδον τζαι το σχολείον με τους έποικους; Ένεν εσού που τριβιτζάζεσαι τζαι διαμαρτύρεσαι στα Ηνωμένα Έθνη για τα δικαιώματα που μας τσαλαπατούν οι τρισκατάρατοι; Ένεν εσού που πέμπεις επιστολές σε ούλλους τους ηγέτες κρατών -'εν ηξέρω αν τους λαλώ τζαι σωστά- τζ' υπερασπίζεσαι τα δικαιώματα των σκλαβωμένων; Ένεν εσού που κρατάς το σχολείον ζωντανόν τζ' αντέχεις τα βάσανα που σου κάμνουν, γιατί εννά φύουν οι οικογένειες άμαν κλείσει το σχολείον τζ' εννά 'ξιλειφτεί τέλεια ο τόπος; Εσού είσαι το αντρόσιν στα σκεδιά τους. Θέλουν να μας 'πολογιάσουν ούλλους, να τους μείνει η γη μας, η γη των παππούδων μας, οι περιουσίες των χριστιανών· να μας ξικληρίσουν 'πού ρίζας. Εσού στέκεσαι καρτζίν τους τζ' αντιμιλάς τους. Για τους άλλους που 'εν μιλούν -επειδή φοούνται άμπα τζ' 'εν τους αφήκουν να ξαναπάσιν να δουν τα παιδικιά τους που μοιραστήκην

άλλα τζει τζ' άλλα 'δά- τζαι ξαναστρέφονται, γιατί 'εν έπεφεν γράμμαν ο Πρόεδρος; Λαλείς μου γιατί; Έν εκατάλαβες, ρα, ότι έβαλεν τζαι τζείνος στον νουν του να σε δικιώξει, για να σου κλείσει το στόμαν τζαι να κάμει το χαττίριν του Ντενκτάς;»

Τα είπε κοφτά και τρικούτσουλλα η Βασίλα κι έφυγε, για να δυναμώσει έτσι ακόμα πιο πολύ τη στάση, τα λόγια και τις παρατζελλιές της προς την ξαδέρφη της, αλλά και γιατί την έπνιξε κι εκείνη ο μεγάλος θυμός και το άδικο. Κουβαλούσε το δικό της παράπονο και την αγανάκτηση για τις κακουχίες, γιατί πολλά εγκλήματα γίνονταν όχι μονάχα στο χωριό τους αλλά και στα γύρω χωριά· δολοφονίες, βιασμοί, κλοπές, κακοποιήσεις. Οι μέρες περνούσαν κατάρμαυρες, πιο πολύ από τις νύχτες.

Ένα μοιρολόι ακούστηκε από μακριά που έσκιζε παντές ουρανό και γη. Πόνος δυσβάστακτος έβγαίνε απ' αυτό:

*Ας όφουνται οι κατάρατοι, εκρούσαν το φλαντζίν μας,
εφάν μας τα 'σώψυχα, μαυρίσαν την ψυδή μας.
Έλυσεν η καρτούλα μας, οι τόποι εγερημώσαν
τζαι τα Καρπάσια κλαίουσιν 'πού τα θερκά που ζώσαν.
Γυρόν γυρόν της θάλασσας έν' δράτζοι τζαι δακκάνουν
τζ' οι δακκανούρες σίερα τζαι τους αθρώπους χάννουν.*

Ήταν η Βασίλα εκεί έξω, που συνήθιζε στην ερημιά να γονατίζει κάτω στη γη, να 'νεκαλιέται και να 'τιμάζει με κατάρες τον εισβολέα για τα κακά που έφερε στον τόπο. Ήτανε η δική της αντίσταση οι κατάρες, για να αντιμετωπίξει τη σκλαβιά, γιατί πίστευε

πως θα έπιαναν μια μέρα, και θα λυτρώνονταν απ' όλο εκείνο το βάσανο. Έκλαιγε για την Κατίνα που οι έποικοι τής έκοψαν το πρόσωπο με ψαλίδι, την κατάκοψαν, τη λήστεψαν κι ύστερα τη σκότωσαν. Πενήντα χρόνων ήταν η Κατίνα, εγκλωβισμένη στο Ριζοκάρπασο· Οκτώβρης ήτανε, του 1976. Μοιρολογούσε, ακόμα, και για τη Μαρία, που τη λήστεψαν, τη σκότωσαν, την έκαψαν· αρχές του 1977 έγινε το κακό. Τις ήξερε και τις δυο γυναίκες η Βασίλα και τις έκλαιγε, όπως τις έκλαιγαν όλοι οι εγκλωβισμένοι. Και μοιρολογούσε ακόμη τώρα, χρόνια μετά, τον άδικο χαμό τους.

«Ελένη» της φώναξε ο Λιασής να τη συνεφέρει, καθώς την πήρε κι εκείνη το παράπονο –όπως άκουγε τη Βασίλα– κι άνοιξε εκείνες τις τεράστιες παρενθέσεις τις κατασκότεινες. «Τα Ηνωμένα Έθνη έν' έξω τζαι καρτερούν, κόρη μου» ξανάπε ο Λιασής, κι εκείνη έγνεψε καταφατικά το κεφάλι.

Μόνο που δεν την είχαν ειδοποιήσει λίγες μέρες νωρίτερα, να ετοιμάσει μια βαλιτσούλα έστω. Να ρίξει μέσα απειλές, φόβους, τρόμο, στριγκλιές και δυσοσμίες που μίσησε, μα και που μονάχα εκείνη ένιωθε, σαν την κατασπάραζαν οι νύχτες που καταργούσαν κάθε ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Να τ' αφήσει όλα πίσω, εκεί όπου θα πήγαινε –στο μικρό προσφυγικό σπιτάκι στον συνοικισμό Τσιακκιλερό, στη Λάρνακα– να κλάψει με τ' αδέρφια και τη μάνα της, και να επιστρέψει στην κατοχή με καινούργια πνευμόνια.

Τώρα τη μετέφεραν χωρίς να χρειαστεί να υποστεί ξανά εκείνον τον απάνθρωπο εξαναγκασμό

απόκτησης ταυτότητας του ψευδοκράτους, που έζησε κατ' εξακολούθηση από τον κατοχικό στρατό και την αστυνομία του καθεστώτος του Ντενκτάς. «Ας μην ανοίξω αυτό το κεφάλαιο· σκληρό κι απάνθρωπο να το σκέφτομαι» είπε στον εαυτό της, και το 'κλεισε πρόχειρα και προσωρινά. Ένωσε ανακούφιση κι έσφιξε ακόμα πιο πολύ το πιαστράκι στο χέρι της. Ένα ανεπαίσθητο χαμόγελο σχηματίστηκε άκρη άκρη στα χείλη, ανησυχητικά αταίριαστο για τη στιγμή μα απόλυτα ταιριαστό της αθωότητάς της.

Πρόσωπο πρόωρα γερασμένο, η ρυτίδα πυκνή σε μάτια, μάγουλα, χείλια, λαιμό, κι ας κόντευε μόλις τα πενήντα. Είδε το πρόσωπό της στο καθρεφτάκι του οδηγού και πολλά επικράνη. Φαντάστηκε τον εαυτό της κοριτσάκι και τον είδε μέσα από το ίδιο καθρεφτάκι να τρέχει ξοπίσω, ν' απλώνει το χέρι να το φτάσει, κι αναπόλησε τα χρόνια της αθωότητας.

«Δίπλα, κόρη μου!» της είχε πει ο πατέρας της μια μέρα –σαν εκείνη έγινε δέκα χρόνων– όταν την ανέβασε σε μια πετροδόμη στην περιοχή της Ανασσίας. «'Δέ τζ' εσού τούτην την απεραντοσύνην του τόπου μας που απλώνεται 'πού το βουνόν ως την θάλασσαν, με τζείνα τα όμορφα ακρογιαλία να την γλείφουν. 'Πού πάνω του χωρκού έν' η οροσειρά του Άι Μπακού, που αρκεύκει 'πού τες λοφοσειρές τζει κάτω τζει του Ζυγού τζαι του Κακοτρή, τζ' ύστερις κατεβαίνει στην παραλία του Χατζηττοφή, προς την δύση. 'Ποδά να δικλάς, κόρη μου, 'ποδά έν' η δύση, 'ποδά έν' οι Νεράες τζει το Γλυκοποτάμι. 'Πο-